MONOGRAFIE PRAWNICZE

CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ

MACIEJ SIWICKI

Wydawnictwo C. H. Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

MACIEJ SIWICKI • CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ

Polecamy nasze publikacje z tej serii:

Jan Lic

SPÓŁKA CYWILNA – DYLEMATY PODMIOTOWOŚCI PRAWNEJ

Marek Kulik

PRZEDAWNIENIE KARALNOŚCI I PRZEDAWNIENIE WYKONANIA KARY W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Iwona Sepioło

PRZESTĘPSTWO NIEGOSPODARNOŚCI Z ART. 296 KK

Joanna Zięba

RENTY STRUKTURALNE W USTAWODAWSTWIE ROLNYM

Krystian Markiewicz

ZASADY ORZEKANIA W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

Beata Janiszewska

ZGODA NA UDZIELENIE ŚWIADCZENIA ZDROWOTNEGO. UJĘCIE WEWNĄTRZSYSTEMOWE

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

CYBERPRZESTĘPCZOŚĆ

MACIEJ SIWICKI

WYDAWNICTWO C. H. BECK
WARSZAWA 2013

Wydawca: Natalia Adamczyk

© Wydawnictwo C. H. Beck 2013

Wydawnictwo C. H. Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Marta Świerk
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-5580-1

ISBN e-book 978-83-255-5581-8

Spis treści

Przedmowa IX
Wykaz skrótów XI
Wykaz literatury XV
Wprowadzenie 1
Rozdział I. Cyberprzestępczość – charakterystyka zjawiska 9
§ 1. Pojęcie i kategoryzacja cyberprzestępstw 9
I. Problematyka terminologiczna 9
II. Pojęcie cyberprzestępczości 15
§ 2. Tendencje legislacyjne w zakresie karalności i przeciwdziałania cyberprzestępczości 21
I. Historia kontroli społecznej cyberprzestępstw 21
II. Wybrane inicjatywy międzynarodowe przeciwko cyberprzestępczości 26
1. Globalne strategie przeciwko cyberprzestępczości 26
A. Grupa G8 26
B. ONZ 28
C. Międzynarodowy Związek Telekomunikacyjny 32
2. Inicjatywy regionalne przeciwko cyberprzestępczości 33
A. Rada Europy 33
B. Wspólnota Europejska (potem Unia) 37
C. OECD 44
D. Inne organizacje o charakterze regionalnym 45
§ 3. Rozmiary i tendencje cyberprzestępczości 47
I. Przestępstwa *stricte* komputerowe 48
II. Przestępstwa związane z treścią informacji 61
III. Przestępstwa związane z instrumentalnym wykorzystaniem elektronicznych sieci i systemów komputerowych 71
§ 4. Czynniki utrudniające ściganie cyberprzestępczości 77
§ 5. Zapobieganie cyberprzestępczości 80

Rozdział II. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu elektronicznie przetwarzanej informacji ... 86

§ 1. Informacja jako przedmiot ochrony prawnej ... 86

I. Pojęcie informacji ... 87

II. Pojęcie danych komputerowych ... 89

§ 2. Typy przestępstw *stricte* komputerowych ... 94

I. Nielegalny dostęp do systemu komputerowego (*hacking*) ... 95

1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 98

2. Ustawodawstwo polskie ... 109

3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 118

II. Nielegalny podsłuch komputerowy (naruszenie tajemnicy komunikacji) ... 122

1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 124

2. Ustawodawstwo polskie ... 129

3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 134

III. Naruszenie integralności danych komputerowych ... 135

1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 138

2. Ustawodawstwo polskie ... 142

A. Utrudnianie dostępu i niszczenie informacji ... 142

B. Niszczenie, uszkadzanie, usuwanie lub zmienianie oraz utrudnianie dostępu do danych ... 147

3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 150

IV. Naruszenie integralności systemu komputerowego ... 151

1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 153

2. Ustawodawstwo polskie ... 157

A. Sabotaż informatyczny ... 157

B. Zakłócanie pracy systemu komputerowego lub sieci teleinformatycznej ... 158

3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 160

V. Wytwarzanie, sprzedaż, oferowanie, posiadanie *etc.* „narzędzi hakerskich” ... 162

1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 162

2. Ustawodawstwo polskie ... 170

3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 174

Rozdział III. Przestępstwa związane z treścią informacji ... 177

§ 1. Przestępstwa seksualne na szkodę małoletniego ... 178

I. Pojęcie pornografii dziecięcej ... 178

1. Problematyka terminologiczna ... 178

2. Pozorowana i wirtualna pornografia dziecięca ... 184

II. Międzynarodowe standardy kryminalizacji pornografii pedofilskiej ... 187
1. *Grooming* ... 188
2. Produkowanie pornografii dziecięcej ... 193
3. Dystrybucja i rozpowszechnianie ... 195
4. Posiadanie pornografii pedofilskiej ... 198
III. Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej na szkodę małoletniego na gruncie polskiego ustawodawstwa ... 202
1. Nawiązanie kontaktu z małoletnim za pośrednictwem systemu teleinformacyjnego lub sieci telekomunikacyjnej (*grooming*) ... 202
2. Prezentowanie, produkcja, rozpowszechnianie oraz posiadanie treści pornograficznych z udziałem małoletniego poniżej lat 15 ... 205
3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 210
§ 2. Przestępstwa przeciwko czci ... 212
I. Zniesławienie ... 212
1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 213
2. Ustawodawstwo polskie ... 215
A. Prawdziwość zarzutu (dowód prawdy) uczynionego niepublicznie ... 224
B. Obrona społecznie uzasadnianego interesu ... 226
C. Kontratyp dozwolonej krytyki ... 228
D. Pozostałe podstawy wyłączenia odpowiedzialności pomawiającego ... 231
3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 233
II. Zniewaga ... 234
1. Ustawodawstwo polskie ... 234
2. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 239

Rozdział IV. Przestępstwa związane z instrumentalnym wykorzystaniem sieci i systemów teleinformatycznych ... 241

§ 1. Przestępstwa przeciwko mieniu ... 242
I. Oszustwo i oszustwo komputerowe ... 242
1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji ... 245
2. Ustawodawstwo polskie ... 248
A. Oszustwo ... 248
B. Oszustwo komputerowe ... 252
3. Ocena polskiego ustawodawstwa ... 258
II. Przestępstwa przeciwko mieniu związane z naruszeniem praw autorskich i praw pokrewnych ... 258

1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji 259
2. Ustawodawstwo polskie 262
A. Rozpowszechnianie utworu bez uprawnienia lub wbrew jego warunkom 263
B. Utrwalanie lub zwielokrotnianie cudzego utworu w celu rozpowszechniania 268
C. Wytwarzanie, posiadanie, przechowywanie i wykorzystywanie urządzeń lub ich komponentów przeznaczonych do niedozwolonego usuwania lub obchodzenia skutecznych technicznych zabezpieczeń 270
3. Ocena polskiego ustawodawstwa 272
§ 2. Inne typy przestępstw związanych z użyciem komputera i sieci teleinformatycznych w KK 274
I. Cyberstalking 274
1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji 277
2. Ustawodawstwo polskie 281
3. Ocena polskiego ustawodawstwa 284
II. Kradzież tożsamości 284
1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji 287
2. Ustawodawstwo polskie 292
3. Ocena polskiego ustawodawstwa 297
III. Fałszerstwo komputerowe 298
1. Międzynarodowe standardy kryminalizacji 301
2. Ustawodawstwo polskie 304
3. Ocena polskiego ustawodawstwa 309
Podsumowanie 312
Indeks rzeczowy 315

Przedmowa

W Polsce, pomimo ciągle rosnącej liczby publikacji, wiedza na temat najnowszych trendów dotyczących zagrożeń płynących z sieci i systemów komputerowych stanowi rodzaj wiedzy specjalistycznej, niedostępnej i często niezrozumiałej dla dużej części społeczeństwa. W szczególności niska świadomość wśród podmiotów stosujących prawo oraz użytkowników Sieci na temat natury cyberprzestępczości, jest szczególnie niebezpieczna. Przyczynia się ona m.in. do lekceważenia środków bezpieczeństwa, niezauważania przez pokrzywdzonych włamań do ich systemów komputerowych, niewielkiej gotowości ofiar przestępstw do angażowania Policji w ich ściganie oraz w niskiego prawdopodobieństwa wykrycia sprawcy. W rezultacie przestępczość zorganizowana skupiona wokół tzw. „podziemia komputerowego" przynosi znaczne zyski przy niewielkim ryzyku pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Przeciwdziałanie tej przestępczości, tak charakterystycznej dla społeczeństwa nazywanego w języku socjologii – informatycznym, wymaga jednak nie tylko zwiększenia świadomości użytkowników oraz organów ścigania i karania o zagrożeniach i kosztach powodowanych cyberprzestępczością, ale również ciągłego dostosowywania prawa do dynamicznie zmieniającej się w tym zakresie rzeczywistości.

Wychodząc naprzeciw powyższym potrzebom niniejsze opracowanie obejmuje cztery grupy merytorycznie powiązanych ze sobą zagadnień: charakterystykę zjawiska cyberprzestępczości uwzględniającą statystyczno-empiryczne aspekty tego zjawiska, przedstawienie międzynarodowych standardów kryminalizacji wybranych cyberprzestępstw, analizę przepisów prawnych odnoszących się do tych nadużyć przyjętych na gruncie polskiego ustawodawstwa oraz problematykę zapobiegania cyberprzestępczości z wykorzystaniem środków pozaprawnych. W założeniu powyższe ma posłużyć nie tylko celom czysto poznawczym, ale przede wszystkim opracowaniu instrumentalnie skutecznej strategii zapobiegania oraz ocenie polskiego ustawodawstwa karnego materialnego w aspekcie dostosowania zawartych w nim rozwiązań do międzynarodowych standardów normatywnych w zakresie ścigania cyberprzestępczości. Dzięki takiemu ujęciu z monografii skorzystają nie tylko profesjonalnie zajmujący się tymi przestępstwami prawnicy, ale i ci, na których szkodę te przestępstwa są popełniane. Lektura niniejszej monografii może okazać się także nader pożyteczna dla studentów prawa i bezpieczeństwa wewnętrznego zainteresowanych problematyką cyberprzestępczości, jak również dla wszystkich osób korzystających w życiu codziennym z komputerów i Sieci.

Toruń, październik 2013 r. *Maciej Jerzy Siwicki*

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

KC ..... ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)

KK ..... ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)

KPK ..... ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)

KW ..... ustawa z 20.5.1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 482)

PrAut ..... ustawa z 4.2.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.)

PrBank ..... ustawa z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe (t.j. Dz.U. z 2012 r. poz. 1376 ze zm.)

PrPras ..... ustawa z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.)

PrTelekom ..... ustawa z 16.7.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. Nr 171, poz. 1800 ze zm.)

RIPA ..... Regulation of Investigatory Powers Act 2000

StGB ..... Strafgesetzbuch (Kodeks karny)

ŚwiadUsłElektU ..... ustawa z 18.7.2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. Nr 144, poz. 1204 ze zm.)

TUE ..... Traktat o Unii Europejskiej podpisany 7.2.1992 r. w Maastricht (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/30 ze zm.)

USC ..... United States Codes (Kodeks Stanów Zjednoczonych)

ZNKU ..... ustawa z 16.4.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 ze zm.)

2. Organy orzekające

BGH ..... Bundesgerichtshof (Najwyższy Sąd Niemiecki)

ETPC ..... Europejski Trybunał Praw Człowieka

LG ..... Landgericht (niemiecki Sąd Rejonowy)

NSA ..... Naczelny Sąd Administracyjny

OLG ..... Oberlandesgericht (niemiecki Wyższy Sąd Krajowy)

SA ..... Sąd Apelacyjny
SN ..... Sąd Najwyższy
SN (7) ..... uchwała Sądu Najwyższego w składzie siedmiu sędziów
TK ..... Trybunał Konstytucyjny
WSA ..... Wojewódzki Sąd Administracyjny

3. Czasopisma i publikatory

Acta UŁ Fol.Iur. ..... Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica
Arch.Krymin. ..... Archiwum Kryminologii
BSN ..... Biuletyn Sądu Najwyższego
CR ..... Computer und Recht (czasopismo Komputer i Prawo)
CzPKiNP ..... Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.U. ..... Dziennik Ustaw
Dz.Urz. ..... Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
EP ..... Edukacja Prawnicza
EPS ..... Europejski Przegląd Sądowy
Gl. ..... Glosa
GP ..... Gazeta Prawna
GS ..... Gazeta Sądowa
GSP ..... Gdańskie Studia Prawnicze
JR ..... Juristische Rundschau (Przegląd Prawniczy)
JuS ..... Juristische Schulung (czasopismo Edukacja Prawnicza)
KPP ..... Kwartalnik Prawa Prywatnego
KZS ..... Krakowskie Zeszyty Sądowe
Media L R ..... Media Law Review (Przegląd prawa mediów)
MMR ..... MultiMedia und Recht (czasopismo Multimedia i Prawo)
MoP ..... Monitor Prawniczy
MSiG ..... Monitor Sądowy i Gospodarczy
NJW ..... Neue Juristische Wochenschrift (Nowy Tygodnik Prawniczy)
NM ..... Nowe Media
NP ..... Nowe Prawo
NStZ ..... Neue Zeitschrift für Strafrecht (Nowe Czasopismo Prawa Karnego)
OSAB ..... Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSAwK ..... Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach
OSNP ..... Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy
OSNC ..... Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
OSNKW ..... Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna i Karna

OSP ..... Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA ..... Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK ..... Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal. ..... Palestra (Pismo Adwokatury Polskiej)
PiM ..... Prawo i Medycyna
PiP ..... Państwo i Prawo
PiŻ ..... Prawo i Życie
Prok. ..... Prokurator
Prok. i Pr. ..... Prokuratura i Prawo
Prz. Prawa Publ. ..... Przegląd Prawa Publicznego
Prz. Pol. ..... Przegląd Policyjny
PS ..... Przegląd Sądowy
PUG ..... Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Rzeczposp. ..... Rzeczpospolita
SKKiP ..... Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne
SP ..... Studia Prawnicze
Stud.Iur.Lublin. ..... Studia Iuridica Lublinensia
ŚSP ..... Środkowoeuropejskie Studia Polityczne
WPP ..... Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb.Orz. ..... Zbiór orzeczeń
ZNUJ PWiOWJ ..... Zeszyty Naukowe Uniwerysytetu Jagielońskiego Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej
ZNWPiAUG ..... Zeszyty Naukowe Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
ZStW ..... Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft

4. Inne skróty

art. ..... artykuł
FTP ..... File Transfer Protocol
HTML ..... HyperText Markup Language
http ..... hypertext transfer protocol
IP ..... Internet Protocol
IRC ..... Internet Relay Chat
LAN ..... Local Area Network
Nr ..... numer
OBWE ..... Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE)
ONZ ..... Organizacja Narodów Zjednoczonych
pkt ..... punkt

post.	postanowienie
poz.	pozycja
s.	strona
SP	Skarb Państwa
TCP	Transmission Control Protocol
t.j.	tekst jednolity
URL	Uniform Resource Locator
uchw.	uchwała
UE	Unia Europejska
UNESCO	United Nations Educational, Scientifiv and Cultural Organization (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury)
USA	Stany Zjednoczone Ameryki
ust.	ustęp
WIPO	World Intellectual Property Organization
WE	Wspólnota Europejska
WEP	Wired Equivalent Privacy
ww.	wyżej wymienione
WWW	World Wide Web
wyr.	wyrok

Wykaz literatury

Aaron G., *Rasmussen R.*, Global Phishing Survey 2H2010: Trends and Domain Name Use, http://www.antiphishing.org/reports/APWG_GlobalPhishingSurvey_2H2010.pdf

Adamski A., Cyberprzestępczość – aspekty prawne i kryminologiczne, SP 2005, Nr 4

Adamski A., Cyberterroryzm, [w:] Terroryzm. Materiały z sesji naukowej (Toruń 11.4.2001 r.), *V. Kwiatkowska-Darul* (red.), Toruń 2002

Adamski A., Fałszerstwo komputerowe *de lege lata* i *de lege ferenda*, [w:] Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, t. 2, *P. Kardas*, *T. Sroka*, *W. Wróbel* (red.), Warszawa 2012

Adamski A., Karalność hackingu na podstawie przepisów kodeksu karnego z 1997 r., PS 1998, Nr 11–12

Adamski A., Karalność nadużyć związanych z kartami płatniczymi w Polsce na tle standardów europejskich, [w:] Przestępczość z wykorzystaniem elektronicznych instrumentów płatniczych. Materiały III Międzynarodowej Konferencji Naukowej, *J. Kosiński* (red.), Szczytno 2003

Adamski A., Karnoprawna ochrona dziecka w sieci Internet, Prok. i Pr. 2003, Nr 9

Adamski A., Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości i kwestia jej ratyfikacji przez Polskę, [w:] Internet. Ochrona wolności, własności i bezpieczeństwa, *G. Szpor* (red.), Warszawa 2011

Adamski A., Opinia do projektu ustawy z druku Nr 458. Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, dostępne na stronie internetowej: http://orka.sejm.gov.pl/RexDomk6.nsf/0/8C3096FB8C026D9AC12574720043B-40C/$file/i1772_08-.rtf

Adamski A., Prawnokarna ochrona dziecka w sieci Internet, Prok. i Pr. 2003, Nr 9

Adamski A., Prawo karne komputerowe, Warszawa 2000

Adamski A., Przestępczość w cyberprzestrzeni, Prawne środki przeciwdziałania zjawisku w Polsce na tle projektu Konwencji Rady Europy, Toruń 2001

Adamski A., Przestępstwa komputerowe w nowym Kodeksie karnym. Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze, z. 17, Warszawa 1987

Adamski A., Przestępstwa komputerowe w projekcie kodeksu karnego na tle europejskich standardów normatywnych, [w:] Prawne aspekty nadużyć popełnianych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii przetwarzania informacji. Materiały z konferencji naukowej, Poznań 1994

Adamski A., Rządowy projekt dostosowania polskiego Kodeksu karnego do Konwecji Rady Europy o cyberprzestępczości, referat przedstawiony na konferencji SECURE 2003 (Warszawa 5–6.11.2003 r.), http://www.cert.pl/PDF/secure2003/adamski.pdf

Adamski A., Uwagi na temat harmonizacji prawa karnego materialnego w Unii Europejskiej, [w:] Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa, Kraków 2006

Adamus B., PHISHING – technika działania, [w:] IV Dni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego (Rzeszów 19–21.4.2010 r.), *M. Wędrychowicz* (red.), Rzeszów 2010

Akińcza J., Stalking – zjawisko, odpowiedzialność prawna, Jurysta 2012, Nr 12

Bafia J., *Mioduski K.*, *Siewierski M.*, Kodeks karny. Komentarz, t. 2, Warszawa 1987

Banasik K., Głos w dyskusji o art. 200a KK (przestępstwo groomingu), Pal. 2010, Nr 3

Barta J., *Fajgielski P.*, *Markiewicz R.*, Ochrona danych osobowych. Komentarz, Warszawa 2011

Barta J., *Markiewicz R.*, Ochrona powszechnych dóbr osobistych, [w:] *J. Barta*, *R. Markiewicz*, *A. Matlak*, Prawo mediów, Warszawa 2005

Barta J., *Markiewicz R.*, Prawo autorskie i prawa pokrewne, Warszawa 2008

Barta J., *Markiewicz R.*, Prawo autorskie w Internecie, [w:] Internet – problemy prawne. Materiały z konferencji, Lublin 2.12.1998 r., *R. Skubisz* (red.), Lublin 1999

Bednarzak J., Przestępstwo oszustwa w polskim prawie karnym, Warszawa 1971

Berdel-Dudzińska M., Pojęcie cyberprzestrzeni we współczesnym polskim porządku prawnym, Prz. Prawa Publ. 2012, Nr 2

Bielski M., Rzecz o granicach usiłowania przestępstw formalnych i materialnych – na przykładzie art. 200 § 1 KK i art. 200a KK, CzPKiNP 2010, Nr 3

Bielski M., [w:] Kodeks karny. Komentarz, *A. Zoll* (red.), Warszawa 2013

Bleisteiner S., Rechtliche Verantwortlichkeit im Internet: unter besonderer Berücksichtigung des Teledienstegesetzes und des Mediendienste-Staatsvertrags, Monachium 1999

Błachut J., Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej, Warszawa 2011

Błachut J., Pozorowana pornografia dziecięca, PiP 2005, z. 4

Boć J., Prawo administracyjne, wyd. IV, Wrocław 2000

Bojarski M., *Radecki W.*, Pozakodeksowe prawo karne. Komentarz, t. III, Przestępstwa w dziedzinie porządku publicznego, wyborów, polityki i inicjatywy ustawodawczej, pracy i ubezpieczeń społecznych, kultury i własności intelektualnej, Warszawa 2003

Bojarski T., Naruszenie tajemnicy korespondencji, [w:] System Prawa Karnego. O przestępstwach w szczególności, t. IV, cz. 2, *I. Andrejew*, *L. Kubicki*, *J. Waszczyński* (red.), Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989

Bojarski T., Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2006

Bojarski M., [w:] Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna, *M. Bojarski* (red.), Warszawa 2010

Bojańczyk A., Glosa do wyroku SN z dnia 10.5.2002 r., WA 22/02, Pal 2003, Nr 7–8

Bojańczyk A., Karnoprawne aspekty prawa pracownika do tajemnicy komunikowania się, cz. I, Pal. 2003, Nr 1–2

Bojańczyk A., Karnoprawne aspekty ochrony prawa pracownika do tajemnicy komunikowania się, cz. II, Pal. 2003, Nr 3–4

Borsdorff A., Computerkriminalität, [w:] *H. J. Lange* (red.), Wörterbuch zur Inneren Sicherheit, Heidelberg 2006

Braciak J., Prawo do prywatności, [w:] Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP, *B. Banaszak*, *A. Preisner* (red.), Warszawa 2002

Braciak J., Prawo do prywatności, Warszawa 2004

Brazier M., The Law of Torts, Londyn–Dublin–Edinburgh 1993

Bremer K., Strafbare Internet-Inhalte in internationaler Hinsicht. Ist der Nationalstaat wirklich überholt? Europäische Hochschulschriften Reihe II: Rechtswissenschaft, Frankfurt am Main 2000

Bryk J., *Malinowska I.*, Sympozjum nt. stalkingu (Basdorf, 11–13 maja 2005 r.), Prz. Pol. 2005, Nr 3

Byrska M., Prawnokarna ochrona programów komputerowych w nowym prawie autorskim, [w:] Przestępczość komputerowa, *A. Adamski* (red.), Poznań 1994

Buchała K., Reforma polskiego prawa karnego materialnego. Przestępstwa przeciwko ochronie informacji i oszustwo komputerowe, [w:] Prawne aspekty nadużyć popełnionych z wykorzystaniem technologii przetwarzania informacji, *A. Adamski* (red.), Toruń 1994

Budyn-Kulik M., Kodeks karny. Komentarz do zmian wprowadzonych ustawą z dnia 25.2.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, LEX/el. 2011

Budyn-Kulik M., Komentarz do zmiany art. 190(a) Kodeksu karnego wprowadzonej przez Dz.U. z 2011 r. Nr 72, poz. 381, LEX/el. 2011

Budyn-Kulik M., *Kulik M.*, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, t. I, Komentarz do artykułów 117–221, *M. Królikowski*, *R. Zawłocki* (red.), Warszawa 2013

Budyń-Kulik M., [w:] Kodek karny. Praktyczny komentarz, *M. Mozgawa* (red.), Kraków 2006

Bukowski S., Przestępstwo hackingu, PS 2005, Nr 4

Busse-Muskala V., Strafrechtliche Verantwortlichkeit der Informationsvermittler im Netz, Berlin 2006

Chatterjee B. B., Last of the Rainmacs: Thinking About Pornography in Cyberspace, [w:] Crime and the Internet, *D. S. Wall* (red.), Routledge, London 2001

Chinalski R., Międzynarodowe instrumenty wspierające zwalczanie cyberprzestępczości. Organizacja zwalczania cyberprzestępczości w polskiej Policji, [w:] Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna, *L. K. Paprzycki*, *Z. Rau* (red.), Warszawa 2009

Cieślak M., W kwestii międzynarodowej unifikacji prawa karnego, ZNWPiAUG, Gdańsk 1978

Cisek R., [w:] *R. Cisek*, *J. Jezioro*, *A. Wiebe*, Dobra i usługi informacyjne w obrocie gospodarczy, Warszawa 2005

Clough J., Principles of cybercrime, New York 2010

Computerkriminalität, [w:] *R. Sieverts*, *H. J. Schneider*, Handwörterbuch der Kriminologie, Berlin 1998

Czarny-Drożdżejko E., Dziennikarskie dochodzenie prawdy a przestępstwo zniesławienia w środkach masowego komunikowania, Kraków 2005

Czarny-Drożdżejko E., Ochrona informacji i programów komputerowych w nowym Kodeksie karnym, [w:] Prawo autorskie a postęp techniczny, *J. Barta*, *J. Markiewicz* (red.), Kraków 1999

Czarny-Drożdżejko E., Procedury karne i kary, [w:] Własność intelektualna w Światowej Organizacji Handlu (WTO), *J. Barta*, *R. Markiewicz* (red.), Kraków 1998

Ćwiąkalski Z., [w:] Prawo autorskie i prawa pokrewne, *J. Barta*, *R. Markiewicz* (red.), Warszawa 2011

Dąbrowska-Kardas M., *Kardas P.*, [w:] Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz, t. III, Komentarz do art. 278–363 KK, *A. Zoll* (red.), Warszawa 2008

Dobosz I., Prawne i doktrynalne pojęcie środków masowego przekazu, Zeszyty Prasoznawcze 1979, Nr 2

Domagała P., Glosa do wyroku TK z dnia 12.5.2008 r., SK 43/05, Prok. i Pr. 2011, Nr 2

Drozdowicz M., Dzieło multimedialne jako nowa kategoria polskiego prawa autorskiego na tle koncepcji budowy utworu, ZNUJ PWiOWI 2001, z. 78

Dudka K., Podsłuch komputerowy w polskim procesie karnym – wybrane zagadnienia praktyczne. Prok. i Pr. 1999, Nr 1

Durbajło P., Rządowy projekt Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2010–2015, [w:] Internet. Ochrona wolności, własności i bezpieczeństwa, *G. Szpor* (red.), Warszawa 2011

Filar M., [w:] Kodeks karny. Komentarz, *M. Filar* (red.), Warszawa 2012

Filar M., Nowelizacja kodeksu karnego w zakresie tzw. przestępstw seksualnych, Prok. i Pr. 2004, Nr 11–12

Filar M., Odpowiedzialność karna za nieuzasadnione zarzuty wobec lekarza lub zakładu opieki zdrowotnej, PiM 2006, Nr 23

Filar M., Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym, CzPKiNP 2002, Nr 2

Filar M., Przestępstwa seksualne w nowym kodeksie karnym, [w:] Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze, Warszawa 1997

Fischer B., Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawno-kryminalistyczne, Kraków 2000

Flisak D., Utwór multimedialny w prawie autorskim, Warszawa 2008

Franck J., *Steigert V.*, Die Strafrechtliche Verantwortlichkeit von WikiLeaks, Eine Untersuchung der relevanten Straftatbestaende im Umfeld von WikiLeaksVeroeffentlichungen, CR 2011, Nr 6

Gałązka M., [w:] Kodeks karny. Komentarz, *A. Grześkowiak*, *K. Wiak* (red.), Warszawa 2012

Gardocki L., Dowód prawdy czy dowód nieprawdy, NP 1975, Nr 12

Gardocki L., Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne, PiP 1993, z. 3

Gardocki L., Europejskie standardy wolności wypowiedzi a polskie prawo karne, PiP 2007, z. 11

Gardocki L., [w:] Komentarz do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, *L. Garlicki* (red.), Warszawa 2010

Gardocki L., O pojęciu prawa karnego międzynarodowego, PiP 1984, z. 3

Gardocki L., Pornografia. Próba nowego uregulowania, Pal. 1993, Nr 11

Gardocki L., Prawo karne, Warszawa 2005

Gardocki L., Zniesławienie, Pal. 1994, Nr 3–4

Garlicki L., Komentarz do art. 31, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. 3, Warszawa 2003

Gazda P., Polski rynek e-commerce: miliardowy potencjał w 2012 roku, http://webhosting.pl/Miliardowy.e_rynek.w.2012.roku

Gienas K., Hak na Hackera, Rzeczp. z 29.7.2005 r.

Gienas K., Prawnokarne aspekty „narzędzi hackerskich", Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej, e-Biuletyn 2004, Nr 2, http://cbke.prawo.uni.wroc.pl/files/ebiuletyn/Prawnokarne_aspekty_narzed.pdf

Gienas K., Prawnokarne aspekty narzędzi hakerskich, MoP 2005, Nr 3

Gienas K., Projekt nowelizacji KK. Drżyjcie Cyberprzestępcy, EP 2004, Nr 3

Gienas K., Uwagi do przestępstwa stypizowanego w art. 269b Kodeksu karnego, Prok. 2005, Nr 1

Gienas K., Zwalczanie cyberprzestępczości w świetle art. 269b Kodeksu karnego – problem tzw. hacking tools, EP 2006, Nr 4

Giezek J., *Kłączyński N.*, *Łabuda G.*, [w:] Kodeks karny. Część ogólna, *J. Giezek* (red.), Warszawa 2007

Geppert K., Straftaten gegen die Ehre, Jura 1983

Goban-Klas T., Media i komunikowanie masowe, Warszawa 2005

Gounalakis G., *Rösler H.*, Ehre, Meinung und Chancengleichheit im Kommunikationsprozeß, Baden-Baden 1998

Góral R., Kodeks karny, Praktyczny komentarz, Warszawa 2007

Górniok O., [w:] Kodeks Karny. Komentarz, t. III, *O. Górniok*, *S. Hoc*, *S. Przyjemski* (red.), Gdańsk 1999

Górski A., Europejskie ściganie karne. Zagadnienia ustrojowe, Warszawa 2010

Górski M., Glosa do wyroku ETPC z dnia 2.2.2010 r., 571/04, LEX/el. 2011

Grecke M., „Internet-related identity theft" przygotowanego przez w ramach projektu Rady Europy „Project on cybercime", www.itu.int/osg/csd/cybersecurity/WSIS/3rd_meeting_docs/contributions/Internet_related_identity_theft_%20Marco_Gercke.pdf

Grecke M., The Convention on Cybercrime, Multimedia und Recht 2004

Grecke M., Understanding Cybercrime: a guide for developing countries ICT. Applications and Cybersecurity Division Policies and Strategies Department ITU Telecommunication Development Sector 2nd Edition, http://www.itu.int/ITU-D/cyb/cybersecurity/docs/ITU_Guide_A5_12072011.pdf

Grzelak A., III Filar Unii Europejskiej. Instrumenty prawne, Warszawa 2008

Grzelak A., Glosa do wyroku TS z dnia 13.9.2005 r., C-176/03

Grzybowski S., [w:] System prawa cywilnego, t. I. Część ogólna, Wrocław 1974

Guszczyńska B., *Marczewski M.*, *Ostaszewski P.*, *Siemaszko A.*, *Woźniakowska-Fajst D.*, Stalking w Polsce. Rozmiary – formy – skutki. Raport z badania nt. uporczywego nękania pod redakcją Andrzeja Siemaszki, [w:] Księga jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, *A. Siemaszko* (red.), Warszawa 2011

Hałas R. G., [w:] Kodeks karny. Komentarz, *A. Grześkowiak*, *K. Wiak* (red.), Warszawa 2012

Hanausek T., *Modus operandi* i alibi – ewolucja znaczenia pojęć, SKKiP 1978, t. 8

Haręża A., *Prandota-Prandecka E.*, Wybrane zagadnienia podsłuchu komputerowego jako szczególna forma elektronicznej inwigilacji, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego, t. 17, *L. Bogunia* (red.), Wrocław 2005